

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Иван Христов Христов

(Национален исторически музей)

ПО КОНКУРСА

за заемане на академичната длъжност

„ДОЦЕНТ” в професионално направление „2.2. История и археология

(специалност „Праистория“)“, за нуждите на Секция за праистория

при Националния археологически институт с музей към БАН,

обявен в ДВ, бр. 62 от 07. 07. 2026 г.,

с кандидат – гл. асистент, д-р

Калин Любенов Димитров

На конкурса за доцент, обявен в Националния археологически институт с музей към БАН (НАИМ–БАН) за нуждите на Секцията за праистория, се явява един кандидат – главен асистент, д-р Калин Любенов Димитров. Той е магистър по "История" със специализация Археология, дипломиран в Софийски университет "Св. Кл. Охридски", Исторически факултет, през 1992 г. През 2007 г. придобива образователната и научна степен „доктор“ след успешна защита на дисертационен труд на тема "Медната металургия по Западния бряг на Черно море /V-IV хил. пр. Хр.". От 2007 до 2010 г. Калин Димитров е научен сътрудник II ст. в Център по тракология – БАН, а след това до ден днешен гл. асистент в НАИМ при БАН. Д-р Димитров продължава своята успешна кариера, като в периода 2016 – 2020 г. е директор на Центъра за подводна археология в гр. Созопол. От март 2020 г. той заема и длъжността зам. директор на НАИМ при БАН. Калин Димитров е член, заместник-председател и основател на Асоциацията на българските археолози.

Резултатите от научноизследователската дейност на д-р Димитров, представени в конкурсната документация, надхвърлят минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“, съгласно чл. 26 (2) от Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и чл. 1а (1), респ. – Приложение (област 2, професионално направление 2.2.) на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, и отговарят на останалите условия, предвидени в чл. 24 на ЗРАСРБ на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и чл. 18 на Правилника на НАИМ–БАН за прилагане на ЗРАСРБ.

Приложеният списък на публикации включва: четири статии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази

данни с научна информация (№ 6.1 – 6. 4); осем статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове (№ 7. 1 – 7. 8); четири студии, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове (№ 9. 1 – 9. 4) и единадесет публикувани глави от колективни монография (№ 10. 1 – 10. 11).

В документацията по конкурса кандидата е приложил и справка за забелязаните цитирания, които са общо 20, разположени във времето между 2020 г. и 2024 г., преобладаваща част от които са дело на чужди изследователи. Този факт е безспорно свидетелство, че колегата Димитров е ясно разпознаваем от изследователите в неговите области на научни дирения, при това не само в България, но и в международен план.

Към документите за конкурса К. Димитров е приложил самостоятелна монография: „Ропотамо и Созопол. Подводни археологически проучвания 2017-2024 г.“. Тя е част от поредица Подводни археологически проучвания. Праисторически селища и исторически пристанища том 1.1. Монографията е обсъдена и препоръчана за печат на заседание на Секция за праистория на НАИМ–БАН, и се явява хабилитационен труд в процедурата по настоящия конкурс. Впоследствие същата е приета за печат в поредицата „Разкопки и проучвания“, издание на НАИМ – БАН. Включва увод, десет глави, заключителни бележки, библиографски списък и приложения (карти, планове, теренна документация, описания на находки). За съжаление автора не е предвидил резюме или паралелен текст на английски език например. Този пропуск лесно би могъл да бъде преодолян при последващо издание онлайн например.

Една от основната цели на автора с предстоящото публикуване на монографията е да представи историята и резултатите на подводните проучвания на праисторически селища пред устието на р. Ропотамо и акваторията на гр. Созопол. Акцент в монографията са резултатите от подводните разкопки пред устието на р. Ропотамо след 2017 г. и созополския залив в периода 2020-2024 г. Трудът притежава интердисциплинарен характер. В него са приложени комбинирани данни от морски геофизични проучвания, палинологичните изследвания, 14 С датиране, анализ на дендрохронологични проби и др.

Коментирайки научните качества на монографията преди всичко бих очертал, че в българската подводна археология през последните 60 години са оформени три основни изследователски направления. Първото направление съпътства работата на десетки

подводни водолази от зората на българската подводна археология и е свързано с целенасочено издирване на следите от стари пристани по цялата черноморска акватория.

Второто направление е свързано с проучването на потънали постсредновековни кораби в няколко заливи на юг от нос Емине като този при гр. Черноморец и южния залив на гр. Китен.

Третото направление е свързано с провеждането на археологически разкопки в границите на праисторически селища, исторически пристанища и залети от морските води структури на древни градове и селища (акваторията на гр. Несебър, гр. Созопол, устието на р. Ропотамо, гр. Китен, залива Вромос). Именно към това направление в българската подводна археология принадлежат основните научни изследвания на д-р Калин Димитров.

Като сертифициран водолаз (CMAS; Instructor Underwater Archaeology (IDA) и специалист по подводна археология считам, че в обсъдената и предложена за печат монография на колегата Димитров се съдържат особено важни и приносни текстове свързани с развитието на подводната археология в България. Така например глава 2 „Методика и организация на подводните проучвания на Центъра за подводна археология след 2017 г.“ е своеобразен научен наръчник за провеждане на подводна археология със съвременна методика. В българската литература има само една книга (Потъналата флотилия, 1975 г.) и то с научно-популярен характер, в която е отделена глава за методиката на подводните проучвания. Проф. Михаил Лазаров озаглавява част от книгата си „Експедиции в бъдещото“ и пророчески пише, че в цялостния водолазен процес „важни са и знанията по палеогеография, палеоботаника, палеобиология. Напоследък все по-бързо в археологията навлизат геофизически методи за разузнаване и търсене.... Бъдещият подводен археолог трябва основно да познава принципите на фотографията и нейните възможности за регистриране на потъналите под водата следи от миналото. Методът на фотограметричното заснемане на потъналите археологически обекти предлага големи възможности за икономия на време и труд. Всички тези знания по силите ли са на един човек? Безспорно не, пък бил той и подводният археолог на XXI век. Оттук следва., че при организирането на подводни археологически експедиции все по-голямо участие ще вземат специалисти от различни области на човешкото знание, на първо място представители на техническите науки“.

Половин столетие след написаното от М. Лазаров в монографията си д-р Димитров съобразявайки се с най-новите международни тенденции в подводната

археология отделя специално внимание на организацията на подводните археологически проучвания. Предложени са адекватни за акваторията на Черно море действия, свързани с: предварителни морски геофизични проучвания; документиране на разкопаването под вода; организация на работата и методика на разкопаване. В тази връзка авторът подчертава, че съвременните батиметрични проучвания се извършват стандартно с ехолоти, най-често многолъчеви, но се прилагат и други методи – батиметрично лидарно заснемане, фотограмметрия, сонарни заснемания. Основният метод, който е използван за документиране на археологическото разкопаване на обекти при р. Ропотамо и гр. Созопол, а след това и на други подводни проучвания на Центъра за подводна археология (ЦПА; от 2026 г. Институт за подводно наследство) е подводната цифрова фотограмметрия. Методът е въведен с помощта на международния екип на MAP Black Sea (Black Sea Maritime Archaeological Project) през 2017 г., а през следващите години е адаптиран динамично към различните проекти на ЦПА, съобразно особеностите на обектите. Методът има две основни стъпки: заснемане под вода и обработка със специализиран софтуер за получаване на фотограметричен модел. Според К. Димитров този метод е подходящ за детайлно документиране на единични проекти с площ до 100 кв. м. При цялостно документиране на по-големи обекти, например потънали кораби, сгради, крепостни съоръжения, се налага сглобяване на отделни секторни заснемания чрез използване на подходящо разположени маркери. Трябва да отбележа, че това вече се прилага в проучванията под вода при гр. Несебър.

В подводните разкопки при описанията на ситуациите, вместо обичайната кота на сухоземните разкопки се използва измерване за дълбочината на съответната структура, или достигнато ниво спрямо съвременната морска повърхност. В представената методика на работа, К. Димитров отбелязва, че измерването на дълбочината в морска среда може да се направи по четири начина: с водолазен компютър/дълбокомер, с поплавък и ролетка, чрез измерване на височината на точка с GNSS приемник, с ехолот. Последният метод е подходящ за измерване на големи площи и дълбочини и не се прилага пряко за измерване на археологически разкопки. По същество тази методика е популярна, но автора на монографията е облагодетелстван от факта, че разполага с разнообразна и съвременна техника на Института за подводно наследство в гр. Созопол.

Що се отнася до маркирането и запазването на профилите в проучвани под вода квадрати е описано използването на специална метална конструкция, а като основен инструмент за подводни разкопки т. н. водни ежектори: приспособления за изсмукване

на дънни седименти чрез подаване на вода под налягане от помпа на повърхността. В тази част на книгата проличава личния опит на автора и български нововъведения, произлезли от натрупания опит през годините водолазна работа.

Глава трета, четвърта и пета са посветени на археологическите проучвания на праисторическото селище и историческо пристанище пред устието на р. Ропотамо. Преди всичко искам да отбележа, че в книгата прави впечатление високия научен морал на автора при боравеното на архивна информация от предишни проучватели, повечето не между живите. Така например оценявайки и надграждайки резултатите от проучванията на проф. Иван Карайотов, както и възстановяване на плановата информация от старите разкопки, Калин Димитров стъпва на сигурна основа за развитие на своите тези.

Възобновените проучвания в района на устието на Ропотамо се осъществяват в четири сезона от 2017 г. до 2020 г., като според Димитров може да се приеме, че е реализиран един завършен етап на изследване. Тази констатация буди известно недоумение в мен, предвид възможностите за последващо археологическо проучване пред устието на реката в други участъци.

Фокус на разкопките на обект Ропотамо в посочения времеви диапазон е изследване на селището от Раннобронзовата епоха. И в тази насока е включена отделна глава, интерпретираща основните резултати от проучването. След коментара на типично праисторическа проблематика в тази част на книгата е представено и развитието на пристанищната зона на селището Херсонес / Тера/ Ориоспотамо/ Св. Димитър. Най-ранните пристанищни материали са от късноархаичния период, а най-късните са съвременни и от XIX век. Според К. Димитров находките от османския период и тези от Късната античност, които са най-многобройни, свидетелстват, че южната част на Западното Черноморие е важен елемент от процъфтяващи мрежи за регионална и надрегионална търговия, които се развиват най-бурно в хинтерланда на имперските столици Истанбул и Константинопол. Находките от късноархаичния период вероятно следва да се свържат пряко с Аполония Понтика. В този смисъл се припомня хипотезата на проф. Карайотов, че р. Ропотамо е част от хората на колонията в ранния период, а заливът е част от мрежата пристанища на Аполония.

Тук е мястото да се посочи и възможността за съществуването на кей или вълноломна изкуствена структура под вода в северната част на залива на Ропотамо.

Отбелязвам този момент от изследването поради факта, че подобни структури са изключително редки като запазеност в Черно море и проблемни като интерпретация. Хипотезата е предложена от К. Димитров и К. Велковски, въз основа на наблюдения както на морското дъно така и анализ на стари фотографии за акваторията. На архивната въздушна снимка на акваторията на реката от 1918 г. дело на немски летци и на съвременните спътникови снимки, се вижда, че разрушаващият се нос Скомболито пред устието на реката е заобиколен от югозапад и от югоизток от шкарп с линейна и дъговидна форма с обща дължина около 300 м. Според К. Димитров подводни огледи показват, че този шкарп се състои от едри камъни с ръбеста форма, каквито при разкопки на сушата обичайно се наричат „ломени“. Структурата от едри камъни лежи в основата и оформя на плитчина, която се намира от южната страна на разхвърляните скали на нос Скомболито. Хипотезата за изкуствения характер на тази структура косвено се потвърждава от местоположението ѝ южно от носа, което подпомага оформянето на по-добре защитената част на залива. Доказването или отхвърлянето на хипотезата за изкуствено пристанищно - вълноломно съоръжение в залива пред устието на р. Ропотамо засега остава въпрос на допълнителни проучвания.

Съществена част от книгата (глави от 6 до 10) е посветена на археологическите разкопки в акваторията на стария град до остров Св. Св. Кирик и Юлита. Извън времевия и тематичен поглед към праисторическото селище до Созопол, К. Димитров включва в предоставената монография подробни бележки и наблюдения върху развитието на историческото пристанище на Аполония и Созопол: местоположение и зонирание

Темата за пристанището на Аполония / Созопол е дискутирана многократно в научната литература. Всъщност древния град не е имал само едно пристанище, а по-скоро система от пристани, обслужващи както града така и широкия хинтерланд заключен между полуостров Атия на север и Маслен нос на юг. Безспорно пристанищното ядро е разположено между остров Св. Св. Кирик и Юлита и полуостров Скамни. Именно тук екипа на Калин Димитров извършва педантични разрези на различните исторически пластове под вода достигайки до следите на праисторическото селище. Въпреки, че основните научни интереси на проучвателя са в областта на праисторията не са игнорирани данните от стотиците, основно фрагментирани керамични предмети свързани с пристанищна акумулация натрупвана от края на VII в. пр. Хр. до ден днешен. При археологическите разкопки в западната и северната част на созополското пристанище в различна степен на запазеност, при различни дълбочини и в

различно количество в кв. Т, R, Q, U, W, V и Q1 са открити пристанищни материали от историческите периоди. Описаната теренна информация на морското дъно в проучените квадрати от мащабната план-квадратна мрежа, позволява анализ на интензитета на използване на пристанищната акватория в отделни исторически периоди.

Използването на комбинирани данни от работата под вода, геофизични проучвания и анализ на картографски и архивен фотографски материал са предпоставка К. Димитров да извърши реконструкция на античната и средновековна пристанищна зона, посочвайки нейния вход от север, навигационни опасности (тесен проток при входа, плитчини в южния край на острова) и потенциални места на закотвяне или изтегляне на пясъчна ивица на по-малки плавателни съдове. Сравнителният анализ на количеството, вида и типа на находките от кв. Z, O, Q1, W, U от една страна и тези от кв. Y, от друга, насочват към формулиране на хипотезата за съществуване на две функционални зони в историческото пристанище: такава за обслужване на плавателни съдове в южната част край пясъчния бряг на провлака и същинска пристанищна търговска зона в северната част между остров Св. Св. Кирик и Юлита и полуостров Скамни.

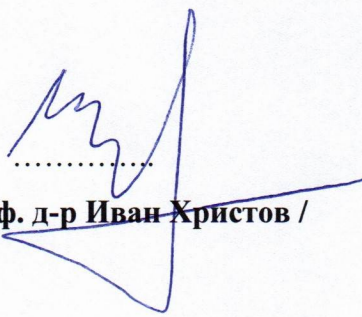
И за двата обекта, този при устието на р. Ропотамо и пристанището до стария град на Созопол е отделена по една изключително интересна глава, имаща отношение към процесите на динамична адаптация на хората към променящата се околна среда. Този подход кореспондира с вече отдавна написаното в редица екологични изследвания, водещи началото си от Кл. Леви-Строс, Дж. Стюард, М. Салинс, разбиращи културата като човешка адаптация. Важното е да се открие приносяния момент в изследването на К. Димитров при реконструкция на заобикалящите селищата и пристанищата морски културен ландшафт.

Заклучителната част на монографията е назована „Бележки“. Съвсем оправдано е отбелязано, че проучването на двата обекта (Ропотамо и Созопол) представят данни за съществуването на исторически пристанища и праисторически селища, но съпоставката позволява да видим освен множеството сходни елементи и съществени разлики между тях. Разглеждайки внимателно богатото приложение към монографията ще се убедим в това. Тук авторът подсказва, че преди цялостното допроучване на коментираните акватории, изчерпвайки халколитния пласт няма как да претендира за завършен вид на изследователския процес. Всъщност тук виждам в перспектива написване на втора книга

от неговата поредица „Подводни археологически проучвания. Праисторически селища и исторически пристанища“.

В заключение искам да напиша, че процедурните изисквания на Закона за развитието на академичния състав в Република България и на Правилника за неговото прилагане в НАИМ при БАН са спазени. Кандидатът отговаря също на всички допълнителни изисквания, предвидени в Правилника на института за заемане на академичната длъжност, за която колегата Димитров се явява на конкурс. Това ми дава основание **да препоръчам на научното жури да гласува положително за кандидатурата на гл. ас. д-р Калин Димитров и да предложи на компетентния орган на НАИМ-БАН да го избере за „доцент“ в професионално направление 2. 2. История и археология.**

София. 10.09.2026 г.



/проф. д-р Иван Христов /